

Кримінальне право та кримінологія

УДК 343.9 (477)

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.19966986>

Кримінально-правова характеристика незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу в Україні

Йовенко Іван Ігорович,

кандидат юридичних наук, Головне управління

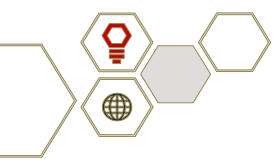
Національної поліції в Закарпатській області,

Ужгород, Україна, <https://orcid.org/0009-0008-3807-9988>

Прийнято: 13.04.2026 | Опубліковано: 30.04.2026

Анотація. У статті здійснено комплексне кримінально-правове дослідження незаконної порубки, а також незаконного перевезення, зберігання і збуту лісу як одних із найбільш поширених кримінальних правопорушень проти довкілля в Україні. Обґрунтовано, що зазначені діяння становлять суттєву загрозу екологічній безпеці держави, негативно впливають на стан природного середовища, спричиняють деградацію екосистем, зниження біорізноманіття, а також завдають істотної шкоди економічній стабільності та соціальному розвитку суспільства. Наголошено, що незаконний обіг лісових ресурсів підриває засади раціонального природокористування та формує передумови для функціонування тіньових економічних процесів.

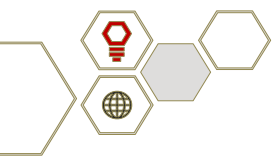
Встановлено, що сучасний рівень поширення незаконного обігу деревини зумовлений поєднанням економічних, організаційно-правових та криміногенних факторів, серед яких ключове значення мають недосконалість державного контролю, фрагментарність регуляторних механізмів, високий

попит на деревину на внутрішньому та зовнішньому ринках, а також наявність розгалужених тіньових схем її заготівлі та реалізації. Додатково підкреслено, що в умовах воєнного стану ці процеси посилюються внаслідок зниження ефективності інституційного контролю та підвищення рівня латентності екологічної злочинності. Проаналізовано генезис кримінальної відповідальності за незаконну порубку лісу, а також зміни до ст. 246 Кримінального кодексу України, які суттєво розширили зміст кримінально-правової норми шляхом включення до неї незаконного перевезення, зберігання та збуту лісу. Доведено, що така трансформація законодавства спрямована на формування комплексного підходу до протидії незаконному обігу лісових ресурсів та охоплення всіх стадій протиправної діяльності — від незаконної заготівлі до реалізації продукції.

Особливу увагу приділено проблемі визначення істотної шкоди як обов'язкової ознаки складу кримінального правопорушення, що викликає труднощі у правозастосуванні через відсутність єдиного підходу до її обчислення та оцінки. Підкреслено, що існуючі методики здебільшого орієнтовані на економічні показники та не повною мірою враховують екологічні наслідки незаконної порубки, які можуть мати довгостроковий і незворотний характер. Зроблено висновок про необхідність удосконалення кримінального законодавства та практики його застосування, зокрема шляхом конкретизації оціночних понять, уніфікації методик визначення шкоди, підвищення ефективності взаємодії правоохоронних і контролюючих органів, а також впровадження сучасних механізмів моніторингу та обліку лісових ресурсів. Обґрунтовано, що лише комплексний підхід до кримінально-правової охорони лісу дозволить забезпечити належний рівень екологічної безпеки та сталого розвитку України.

Ключові слова: незаконна порубка лісу, екологічні кримінальні правопорушення, кримінально-правова характеристика, об'єкт кримінального

правопорушення, об'єктивна сторона, істотна шкода, лісові ресурси, екологічна безпека.

Criminal and legal characteristics of illegal logging and illegal transportation, storage, and sale of timber in Ukraine

Ivan Yovenko,

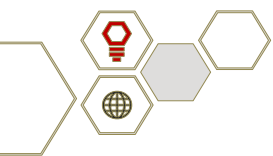
Candidate of Law, Main Directorate of the National Police

in the Transcarpathian Region, Uzhhorod, Ukraine,

<https://orcid.org/0009-0008-3807-9988>

Abstract: The statute has a comprehensive criminal and legal investigation of illegal logging, as well as illegal transportation, storage and disposal of timber as one of the most extensive criminal offenses against wood-killing in Ukraine. It is concluded that the action is intended to pose a threat to the ecological security of the state, negatively affect the natural environment, cause degradation of ecosystems, a decrease in biodiversity, as well as the present situation of economic stability and social development of the marriage. It is clear that illegal exploitation of forest resources undermines the efforts of rational environmental management and creates changes in the functioning of shadow economic processes.

It has been established that the current rate of expansion of illegal activities in the villages is due to economic, organizational, legal and criminogenic factors, among which the key significance is the lack of thoroughness of government control, the fragmentation of regulatory mechanisms, high pressure on the wood in the internal and external markets, as well as the obviousness of the unraveling shadowy schemes of their preparation and implementation. It is further reinforced that in the minds of the military, these processes will accelerate as a result of the decrease in the effectiveness of institutional control and the increase in the level of latency of environmental hazards. The genesis of the criminal record for illegal logging, as well

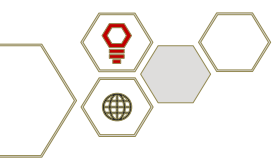

as changes to Art. 246 of the Criminal Code of Ukraine, which essentially expanded the scope of criminal law to include illegal transportation, conservation and recovery of timber. It has been confirmed that this transformation of legislation is aimed at developing an integrated approach to preventing the illegal exploitation of forest resources and stopping all stages of illegal activities - from illegal harvesting to sale products.

Particular attention is paid to the problem of significant physical impairment as a sign of criminal offence, which poses difficulties for the legal system through the lack of a single approach to its calculation. ratings. It is emphasized that the existing methods are more oriented towards economical indicators and do not completely protect against the environmental consequences of illegal logging, which can be of a long-lasting and irrevocable nature. A summary has been drawn up about the need to improve criminal legislation and the practice of its stagnation, in addition to the ways of concretizing assessments to understand, unifying methods for identifying harm, increasing efficiency interaction between law enforcement and control authorities, as well as the promotion of current mechanisms for monitoring forest resources. It is concluded that without a comprehensive approach to criminal and legal protection of the forest, it is possible to ensure the proper level of environmental safety and the ongoing development of Ukraine.

Keywords: illegal logging, environmental criminal offenses, criminal legal characteristics, object of criminal offense, objective side, real damage, forest resources, environmental safety.

Постановка проблеми. Ліси як один із ключових елементів природного середовища відіграють визначальну роль у забезпеченні екологічної рівноваги, збереженні біорізноманіття, стабілізації кліматичних процесів та підтриманні економічного потенціалу держави. Водночас в Україні упродовж останніх десятиліть сформувалася стійка негативна тенденція до зростання кримінальних правопорушень у сфері використання лісових ресурсів, що

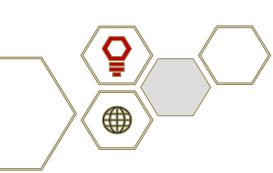
проявляється насамперед у незаконній порубці, а також у подальшому нелегальному перевезенні, зберіганні та збуті деревини.

Зазначені кримінально протиправні діяння мають системний характер і обумовлюються комплексом взаємопов'язаних детермінант, серед яких провідне місце займають економічна зацікавленість суб'єктів, недосконалість механізмів державного регулювання та контролю, корупційні прояви у сфері лісового господарства, а також високий попит на деревину як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках [1, с. 176]. В умовах воєнного стану ці процеси набувають додаткового загострення через ослаблення інституційного контролю, перерозподіл ресурсів держави та підвищення рівня латентності екологічної злочинності.

Особливої актуальності набуває проблема ефективності кримінально-правових засобів протидії незаконному обігу лісу. Попри внесення змін до ст. 246 КК України, спрямованих на розширення предмета правового регулювання та посилення відповідальності, практика її застосування свідчить про наявність значних труднощів у кваліфікації діянь, доведенні складу кримінального правопорушення та визначенні розміру завданої шкоди. Це значною мірою зумовлено бланкетним характером диспозиції, що відсилає до великої кількості підзаконних нормативних актів, а також відсутністю чітких критеріїв оцінки істотності шкоди.

Крім того, наукова доктрина не виробила єдиного підходу до визначення об'єкта та об'єктивної сторони зазначеного кримінального правопорушення, що ускладнює формування єдиної правозастосовної практики. Дискусійними залишаються також питання щодо меж криміналізації незаконного обігу деревини, співвідношення кримінальної та адміністративної відповідальності, а також доцільності запровадження кримінальної відповідальності юридичних осіб за екологічні правопорушення [2, с. 17].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика кримінально-правової охорони лісових ресурсів, зокрема у частині протидії незаконній

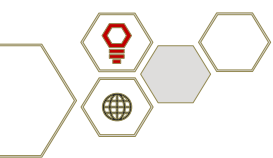

порубці, а також незаконному перевезенню, зберіганню і збуту лісу, посідає помітне місце у вітчизняній кримінально-правовій та еколого-правовій доктрині. Окремі аспекти цієї проблеми були предметом дослідження у працях учених, які аналізували загальні питання кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення проти довкілля, особливості їх об'єкта, предмета, об'єктивної та суб'єктивної сторін, а також специфіку правозастосування бланкетних норм. Теоретичне підґрунтя для дослідження кримінальних правопорушень проти довкілля загалом було сформоване у працях таких науковців, як: Г. М. Буканов, А. О. Вірт, Д. Л. Вітюк, О.О. Дудоров, К. В. Жигафарова, С. І. Заїка, Ю. О. Єрмаков, К. А. Комузляк, С. І. Марко, І. І. Митрофанов, С. В. Мурихін, Є. О. Письменський, Т. С. Садова, О. О. Семенюк, Ю. А. Турлова, І. О. Харь, М. О. Черниш та інші.

Разом із тим, попри наявність значної кількості наукових праць, питання кримінально-правової характеристики незаконного перевезення, зберігання і збуту лісу як самостійних альтернативних форм об'єктивної сторони досі не отримали достатньо повного й системного висвітлення. Недостатньо дослідженими залишаються також проблеми визначення безпосереднього об'єкта цього кримінального правопорушення з урахуванням розширення змісту кримінально-правової заборони, а також питання вдосконалення кваліфікації діянь, пов'язаних із незаконним обігом деревини.

Отже, аналіз наукових публікацій свідчить про наявність належного теоретичного підґрунтя для подальшого дослідження незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу, однак водночас підтверджує необхідність сучасного комплексного переосмислення цієї проблематики з урахуванням новітніх законодавчих змін, актуальної судової практики та сучасних викликів у сфері охорони довкілля.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У зв'язку з цим виникає об'єктивна необхідність у поглибленому науковому аналізі

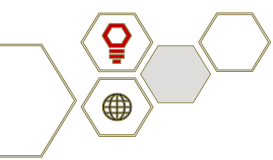

кримінально-правової характеристики незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу, що дозволить уточнити зміст відповідних правових категорій, виявити прогалини законодавства та обґрунтувати напрями підвищення ефективності кримінально-правової охорони лісових ресурсів України [3, с. 152].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є здійснення комплексного кримінально-правового аналізу незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу, визначення особливостей складу кримінального правопорушення, а також обґрунтування напрямів удосконалення кримінально-правової охорони лісових ресурсів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний стан кримінально-правової охорони лісових ресурсів в Україні формується під впливом складних соціально-економічних, правових та екологічних процесів, що зумовлюють зростання рівня кримінальних правопорушень у цій сфері. Незаконна порубка, а також незаконне перевезення, зберігання і збут лісу виступають одними з найбільш поширених проявів екологічної злочинності, які мають системний характер і пов'язані з функціонуванням тіньових економічних схем, недосконалістю державного регулювання та контролю, а також недостатньою ефективністю правозастосовної діяльності [4, с. 159].

У сучасних умовах, особливо з урахуванням воєнного стану, такі правопорушення набувають нових форм і характеризуються підвищеним рівнем латентності, що істотно ускладнює їх виявлення та розслідування. Кримінально-правова характеристика незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу передбачає комплексне дослідження елементів складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 246 Кримінального кодексу України (далі- КК України). Зазначена норма належить до розділу VIII Особливої частини КК України, що регламентує відповідальність за кримінальні правопорушення проти довкілля, і має на меті

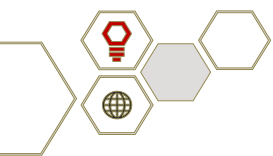

забезпечення охорони лісу як важливого природного ресурсу, а також встановленого порядку його використання [5, с. 183-184].

Родовим об'єктом досліджуваного кримінального правопорушення є суспільні відносини у сфері охорони довкілля, які забезпечують збереження, відтворення та раціональне використання природних ресурсів. Водночас безпосередній об'єкт має більш конкретизований характер і охоплює суспільні відносини щодо забезпечення екологічної безпеки в частині охорони лісових ресурсів, а також встановлений державою порядок їх законного обігу. Такий підхід обумовлений тим, що сучасна редакція ст. 246 КК України передбачає відповідальність не лише за незаконну порубку, а й за інші дії, пов'язані з незаконним обігом деревини, що розширює сферу кримінально-правової охорони [6, с. 137-138].

Предметом кримінального правопорушення виступають дерева, чагарники та інша деревна рослинність, які є складовими лісових ресурсів і не відокремлені від кореневої системи, а також деревина, отримана внаслідок їх незаконного відокремлення. При цьому важливим є те, що предметом кримінального правопорушення можуть бути як живі насадження, так і незаконно добута деревина, що перебуває у процесі транспортування, зберігання або реалізації.

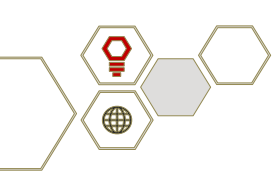
Об'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 246 КК України, характеризується альтернативністю форм діяння, що проявляється у вчиненні однієї або кількох із таких дій: незаконної порубки дерев і чагарників, незаконного перевезення деревини, її незаконного зберігання або збуту [7]. Незаконна порубка полягає у відокремленні дерев і чагарників від кореня без належного дозволу або з порушенням встановлених правил, що регулюють порядок спеціального використання лісових ресурсів. При цьому незаконність може виражатися як у відсутності відповідного дозволу (лісорубного квитка), так і у порушенні умов такого дозволу, зокрема щодо місця, строків, обсягів або способів здійснення рубки [8, с. 376].

Незаконне перевезення лісу полягає у переміщенні незаконно добутої деревини будь-якими видами транспорту без належних документів, що підтверджують її законне походження. Важливою ознакою цієї форми є саме використання транспортного засобу, оскільки переміщення деревини без нього, як правило, кваліфікується як зберігання. Незаконне зберігання лісу охоплює будь-які умисні дії, пов'язані з фактичним володінням незаконно добутою деревиною, незалежно від тривалості такого володіння, місця чи способу його здійснення [9, с. 103-104]. Збут лісу, у свою чергу, передбачає будь-яке відчуження деревини, включаючи продаж, обмін, дарування або інші форми передачі, що здійснюються з порушенням законодавства.

Особливістю об'єктивної сторони цього кримінального правопорушення є бланкетний характер диспозиції ст. 246 КК України, що означає необхідність звернення до норм спеціального законодавства для встановлення ознак протиправності діяння. Зокрема, йдеться про положення Лісового кодексу України, підзаконні нормативні акти, що регламентують порядок видачі спеціальних дозволів на використання лісових ресурсів, а також правила ведення лісового господарства. Така конструкція кримінально-правової норми, з одного боку, дозволяє враховувати специфіку різних видів природокористування, а з іншого — ускладнює процес кваліфікації та потребує від правозастосувачів високого рівня спеціальних знань [10, с. 481].

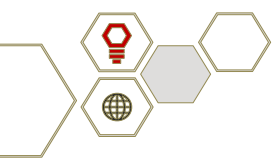
Важливою ознакою складу кримінального правопорушення є наслідки у вигляді істотної шкоди або тяжких наслідків. Законодавець визначає істотну шкоду через її грошовий еквівалент, який перевищує встановлений поріг, однак не враховує всі аспекти екологічної шкоди, що може мати довгостроковий і незворотний характер. Це зумовлює необхідність удосконалення підходів до оцінки шкоди, зокрема шляхом урахування екологічних, економічних та соціальних наслідків незаконної порубки лісу [11, с. 196-197].

Суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка досягла віку кримінальної відповідальності. Водночас закон не встановлює спеціальних вимог до суб'єкта, що свідчить про універсальний характер цієї норми. При цьому особливу увагу слід приділити ролі службових осіб, які можуть використовувати своє службове становище для сприяння незаконному обігу деревини або безпосередньо брати участь у таких діях. У таких випадках можливе кваліфікування діяння за сукупністю кримінальних правопорушень, зокрема у поєднанні зі службовими кримінальними правопорушеннями [12].

Суб'єктивна сторона досліджуваного кримінального правопорушення характеризується умисною формою вини. Особа усвідомлює протиправний характер своїх дій, передбачає можливість або неминучість настання шкідливих наслідків і бажає їх настання або свідомо допускає їх. У більшості випадків мотивами вчинення таких діянь виступають корисливі інтереси, пов'язані з отриманням прибутку від незаконної реалізації деревини, однак можливі й інші мотиви, зокрема задоволення побутових потреб.

Аналіз судової практики свідчить про наявність значних труднощів у кваліфікації незаконної порубки та пов'язаних із нею діянь. Зокрема, проблемними залишаються питання визначення істотної шкоди, встановлення причинного зв'язку між діянням і наслідками, а також розмежування кримінальної та адміністративної відповідальності. Нерідко суди використовують різні підходи до оцінки доказів, що призводить до неоднаковості правозастосування [13, с. 47]. У сучасних умовах особливого значення набуває питання удосконалення кримінально-правових засобів протидії незаконному обігу лісових ресурсів. Це передбачає не лише вдосконалення законодавства, але й розвиток інституційних механізмів контролю, підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів, а також запровадження сучасних технологій моніторингу та обліку лісових ресурсів. Важливим напрямом є також гармонізація національного

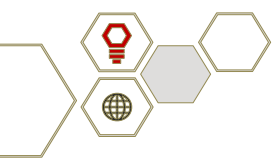

законодавства з міжнародними стандартами у сфері охорони довкілля та боротьби з екологічною злочинністю [14].

Таким чином, кримінально-правова характеристика незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу свідчить про складний і багатогранний характер цього кримінального правопорушення, що потребує комплексного підходу до його дослідження та протидії. Ефективна боротьба з такими діями можлива лише за умови поєднання кримінально-правових, організаційних, економічних і превентивних заходів, спрямованих на забезпечення належної охорони лісових ресурсів та підвищення рівня екологічної безпеки держави [15].

Висновки. У результаті проведеного дослідження кримінально-правової характеристики незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу в Україні встановлено, що зазначені кримінальні правопорушення є складним багаторівневим явищем, яке поєднує у собі екологічні, економічні та соціально-правові аспекти та становить суттєву загрозу екологічній безпеці держави. Їх поширення зумовлене як об'єктивними чинниками, так і суб'єктивними. Доведено, що сучасна редакція ст. 246 Кримінального кодексу України відображає еволюцію підходів до кримінально-правової охорони лісових ресурсів, оскільки охоплює не лише незаконну порубку, а й інші форми незаконного обігу деревини, зокрема її перевезення, зберігання та збут. Такий підхід є виправданим з огляду на необхідність комплексного впливу на весь ланцюг протиправної діяльності, однак водночас потребує подальшого нормативного уточнення з метою забезпечення однозначності правозастосування.

Звернено увагу на те, що однією з ключових проблем правозастосування є визначення істотної шкоди як обов'язкової ознаки складу кримінального правопорушення. Відсутність єдиного підходу до її обчислення призводить до неоднаковості судової практики та ускладнює доведення складу кримінального правопорушення. У зв'язку з цим обґрунтовано необхідність

розроблення уніфікованих методик оцінки шкоди, які б враховували не лише економічні, а й екологічні наслідки незаконного використання лісових ресурсів.

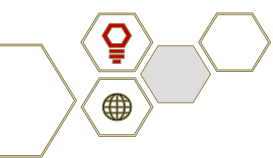
Узагальнення результатів дослідження дозволяє дійти висновку, що ефективна протидія незаконній порубці або незаконному перевезенню, зберігання, збуту лісу потребує комплексного підходу, який включає не лише вдосконалення кримінального законодавства, але й підвищення ефективності правозастосування, посилення державного контролю, розвиток інституційних механізмів управління лісовими ресурсами та впровадження сучасних технологій моніторингу.

У контексті вдосконалення кримінально-правової охорони лісових ресурсів доцільно запропонувати такі напрями: по-перше, конкретизацію диспозиції ст. 246 КК України з метою чіткого визначення ознак альтернативних форм діяння; по-друге, уніфікацію підходів до визначення істотної шкоди та закріплення відповідних методик на нормативному рівні; по-третє, посилення відповідальності за організовані форми незаконного обігу деревини; по-четверте, розгляд можливості запровадження кримінальної відповідальності юридичних осіб за екологічні кримінальні правопорушення; по-п'яте, забезпечення належної координації діяльності правоохоронних та контролюючих органів у сфері охорони лісів.

Отже, кримінально-правова характеристика незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу свідчить про необхідність подальшого розвитку теоретичних і прикладних засад кримінально-правової охорони лісових ресурсів, що має стати важливим елементом забезпечення екологічної безпеки та сталого розвитку України.

Список використаних джерел

1. Комузляк К. А. Правове регулювання охорони довкілля під час збройних конфліктів на прикладі України. *Науковий вісник Ужгородського*

Національного Університету. 2022. Серія ПРАВО. Випуск 73: частина 1. С.174-180. URL: <https://visnyk-juris.uzhnu.edu.ua/article/view/266041>

2. Мурихін С. В. Покарання за екологічні злочини в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2020. 25 с. URL: http://elar.naiau.kiev.ua/jspui/bitstream/123456789/17392/1/aref_Murykhin.pdf

3. Вірт А. О. Кримінально-правова протидія злочинам, пов'язаним з незаконним використанням корисних копалин: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2021. 210 с. URL: https://dspace.onua.edu.ua/items/6d91f06c-5e1f-46b4-ac3d-d1c70ff39ceb?utm_source=chatgpt.com

4. Вітюк Д. Л. Складові елементи механізму запобігання злочинності в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Випуск 6, Т. 2, 2021. С 156-160 URL: http://www.nvppp.in.ua/vip/2021/6/tom_2/29.pdf

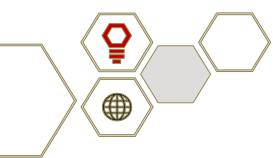
5. Черниш М. О. Теоретико-прикладні засади запобігання кримінальним правопорушенням проти довкілля: дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.08. Дніпро, 2025. 374 с. URL: <https://er.dduvs.in.ua/handle/123456789/12456>

6. Садова Т.С. Воєнні злочини проти довкілля за міжнародним кримінальним правом: автореф. дис...докт. філософ.: 12.00.08. Харків, 2023. 215 с. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/19305/1/Sadova_aref_2023.pdf

7. Волонець Д. Ф. Суб'єктивна сторона кримінальних правопорушень, передбачених статтями 3662-3663 КК України URL: http://www.law.stateandregions.zp.ua/archive/3_2021/22.pdf.

8. Митрофанов І.І. Кримінальні правопорушення проти довкілля за проектом Кримінального кодексу України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. N 12. С. 375–379 URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-12/88>

9. Дудоров О.О., Письменський Є.О. Кримінально-правова кваліфікація незаконної порубки лісу: практ. пос.; МВС України, Луган. держ.

ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. Сєверодонецьк : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2017. 213 с. URL: https://dspace.onua.edu.ua/items/7a969309-05b0-4090-b988-b0fe4bf75fa4?utm_source=chatgpt.com

10. Марко С. І., Семенюк О. О. Використання сучасних інформаційних технологій у протидії кримінальним правопорушенням проти довкілля. *Аналітично-порівняльне правознавство*, 2023, 5. С. 480-484. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/11/88.pdf>

11. Турлова Ю. А. Екологічна злочинність в Україні: кримінально-правові та кримінологічні засади протидії: монографія. Київ: Знання України, 2018. 459 с. URL: https://www.old.nas.gov.ua/UA/Book/Pages/Default.aspx?BookID=0000015559&utm_source=chatgpt.com

12. Винярьська М. Г. Організаційно-економічні передумови та особливості формування і реалізації екологічної політики України в контексті зміни клімату. *Приазовський економічний вісник*. 2019. № 3 (14). URL: <http://rev.kpu.zp.ua/vypusk-3-14>.

13. Екологічні тренди в Україні: погляд громадян. Звіт за результатами соціологічного дослідження. / Кол. авт.: С. Балюк, Н. Клаунінг, Л. Четвертухіна, М. Коваль-Гончар. К.: Інститут Горшеніна, 2021. 58 с. URL : <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/17805.pdf>

14. Буканов Г. М. Стратегічні інструменти реалізації державної екологічної політики в Україні. Публічне адміністрування: теорія та практика. 2019. № 2 (22). URL: [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2019-02\(22\)/7.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2019-02(22)/7.pdf).

15. Єрмаков Ю. О., Державний контроль сфери використання та охорони надр як засіб протидії кримінальним правопорушенням URL: <https://journal-nam.com.ua/index.php/journal/article/download/195/189/378>.